

הסיגופים בתשובת ר' יהודה החסיד

אליסף ריצ'ולסקי

חסידי אשכנז ובראשם רבי יהודה החסיד לא זכו בבית המדרש למקום משמעותי וראוי. "ספר חסידים" כמעט שלא נלמד, וקל וחומר לגבי משנתם הפנימית שאינה נלמדת כל צורכה - אם בכלל.

ההיסטוריה הרוחנית של בית המדרש קיבלה באוצר מושגיה שהמונח "כתבי ראשונים באמונה" - מתייחס לראשונים שחיו בספרד או בארצות האיסלאם האחרות. לעומתם לא זכו חסידי אשכנז שהיו מראשוני הראשונים למקום של כבוד בתורתם האמונית, כפי שזכו לה ב'נגלה' כדוגמת רש"י ובעלי התוספות על הש"ס הבבלי, או בפרשנות לתורה. ראוי להדגיש שחסידי אשכנז היו חלק מבעלי התוספות, ורבי יהודה החסיד אף הוזכר כמה פעמים בתוספות.

אתפלל שמאמר זה יעורר לימוד ודיון אצל הקוראים להכיר את תורת הראשונים המיוחדים הללו. ואולי גם נזכה שיחזור העיסוק בספריהם הפנימיים, כמו התעוררות בלימוד ספרי המקובלים האחרונים.

הקדמה

חשוב להדגיש שאצל ר' יהודה החסיד, מקומם של הסיגופים בא כחלק מעבודת התשובה. ולא כפי שניתן לחשוב שמדובר על דרך חיים הכוללת בתוכה סיגופים באופן מהותי.

אצל בני דורנו 'הסיגופים' גורמים לרתיעה ומרחק, לפעמים אף לתולדה של התנשאות כלפי הראשונים הקדושים, בתואנות כגון שאנו בדור של גאולה, או שאין אנחנו זקוקים לסיגופים כי הגוף מתוקן וכדו'. כיוון שבאנו לעסוק בתורתם, אבקש מקורא המאמר להניח לרגע את השקפותיו על עניין זה, ולעלות אל מרומי עולמם של חסידי אשכנז, להלך ביניהם, לנשום את האוויר אותו נשמו, ולנסות להתאבק בעפר רגליהם, במטרה להגיע למקצת דמקצת מעומק סברתם הרחבה, ולנסות ולהבין מה פשר הסיגופים בתורתם, ולמה ראו בדרך זו תיקון אמיתי לחטאי האדם.

התשובה והסיגופים בספר חסידים

'התשובה' בספר חסידים נמצאת במקומות רבים. היא נמצאת הן בראשית הספר והן במרכזו במקומות מזדמנים. לקורא את ספר חסידים נדמה שהתשובה היא הנקודה שממנה יוצאים ואליה שבים.

התייחסותו המרכזית והראשונה לתשובה נמצאת בראש ספרו בסימנים יט- לג. תחילת סימנים אלו הינם ציטוטים מספר משנה תורה לרמב"ם בהלכות

תשובה. בעקבות כך אסכם בקצרה כמה נקודות יסוד בתשובת הרמב"ם הנוגעים לענייננו, ומתוכם אנסה לבנות את הקומה השנייה בחידושו המיוחד של רבי יהודה החסיד.

מבנה התשובה ברמב"ם

'התשובה' ברמב"ם היא מהסוגיות המיוחדות והמעוררות למחשבה, בעומק דעתו של הנשר הגדול. התשובה מוסברת לעומק ולרוחב בהלכות תשובה מחד, אך לא נמנית כמצווה בשום מקום.

העניין החשוב למאמרנו זה, הוא שני צדדי התשובה המופיעים בהלכות תשובה, והם 'התשובה' ו'הכפרה'. התשובה: "שיעזוב החטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד". והכפרה: לשון כופר¹, שמשמעו ניקוי הרושם הרע שנוצר בעקבות החטא, והשלמת החסר שנוצר.

אין התשובה והכפרה דומים. לכל אחד פעולה מיוחדת לו, לכל אחד מהם מצווה מיוחדת להוצאתו לפועל, ל'תשובה' - הוידוי, ו'לכפרה' - הקורבנות, יום הכיפורים או עונשי בית הדין. אך זקוקים הם זה לזה ותלויים זה בזה, ובלעדי אחד מהם, אין התשובה מועילה ושלמה².

¹ ראה בפירוש רש"י על בראשית פרק לב', פסוק כא': "ונראה בעיני שכל כפרה שאצל שן חטא ואצל פנים כולן לשון קנח והעברה הן"

² רמב"ם, הלכות תשובה, פרק א', הלכה א' - "[...] וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה ויתודו

כאמור, 'לב' התשובה עפ"י הרמב"ם הינו הוידוי. הוידוי מורכב משני יסודות, האחד: 'הצער' על החטא שהיה. והשני: 'הקבלה לעתיד', ההחלטה שלא לחטוא בחטא זה יותר. כפי שניתן לראות מנוסח הוידוי (הלכות תשובה לרמב"ם א, א'): "אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתני ובושתני במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה".

השלב השני בתהליך הכללי של התשובה הוא כאמור, הכפרה. גם לשלב זה יש שני פנים האחד: כפרה על עבירות בשוגג, המתבצעת באמצעות הקורבנות. והשני: על עבירות במזיד, המתבצעות באמצעות עונש - מלקות \ מיתת בית דין³.

לאחר חורבן המקדש, הצד המעשי של הכפרה אינו יכול להתקיים, עקב ביטול עבודת הקורבנות, ועונשי בית דין. דומה הדבר לדברי הגמרא (בבלי ברכות לב ע"ב):

ואמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים.

וידוי דברים [...] וכן כל מחוייבי מיתות בית דין ומחוייבי מלקות אין מתכפר להן במיתתן או בלקייתן עד שיעשו תשובה ויתחדו"

³ יש מצוות קלות, אך אין הם נידונים כאן

הכפרה בזמן הזה

אף על פי כן, ברמב"ם משמע שישנם אפשרויות נוספות לכפרה אף בזמן הזה - יום הכיפורים המכפר על החטאים הקלים. וייסורים המכפרים על העברות החמורות.⁴ אך נדמה שתשובה זו אינה שלמה באמת,⁵ שהרי לעומת המצב השלם שהיה בזמן המקדש, בו יכול היה האדם להביא קורבן בעצמו ולכפר בכך על חטאיו, בבחינת "אין הדבר תלוי אלא בי". לאחר החורבן, עפ"י דברי הרמב"ם, סיום הכפרה מצריך את האדם לקבל ייסורים משמים.

תשובת ר' יהודה החסיד

עד נקודה זו העתיק רבי יהודה החסיד⁶ את הלכות התשובה שלו מהרמב"ם. אך כפי שנראה לקמן, הוסיף הוא פרטים נוספים, המעידים על תורת תשובה מסועפת יותר.

לפני שנמשיך נדגיש, שמעשהו של רי"ה להביא בראש ספרו את הלכות תשובה לרמב"ם, ללא שאר תהליכי התשובה עליהם ידובר בהמשך, מלמדת על רצונו להראות שיש בתשובה כמה רמות, וההתחלה היא ברובד

⁴ תלמוד בבלי, מסכת 'סנהדרין' דף לז' עמוד ב'.

⁵ עיין במאמרו של יונתן לוי, 'התשובה ברמב"ם', לקמן עמוד 41, המציע אפשרות אחרת.

⁶ להלן רי"ה.

הפשוט - כפי שמבואר ברמב"ם. ניתן להסביר חלוקה זאת בכמה אופנים: כגון עיקר וטפל, או כפי הנראה יותר בעיני, נגלה ונסתר, וכללי ופרטי. והינו שהתהליך שנדבר בו מכאן ולהבא הוא אישי יותר ופרטי יותר,

ארבע סוגי תשובה

רי"ה מסכם את דרכי התשובה בשיטתו במקום אחר בספר (סימן ל"ז)⁷, וזה לשונו:

ארבעה פעמים כתוב תשובה בפרשה "אתם נצבים", כנגד ד' שמות תשובה: תשובה הבאה, תשובת הכתוב, תשובת הגדר, תשובת המשקל. תשובה הבאה פירוש, שאם העבירה הזאת באה לידי שימנע עצמו מלעשותה עוד. תשובת הכתוב: שיחמיר עליו ויעשה בעצמו דין כאשר כתוב בתורה. תשובת הגדר פירוש שיגדור עצמו מכל דברים שמביאים לידי עבירה זו שחטא בה. תשובת המשקל: כפי הנאת עבירה יעשה לעצמו צער. עיקר תשובה: שבא לידי עבירה ומתאוה לעשותה ויכול לעשות ומצער עצמו לעשות מה שלבו הפץ. כלל גדול אמרו בתשובה: כפי הנאת החטא יש לעשות לאדם תשובה.

תשובה חרטה - באותה אשה באותו מקום ותוקף יצר, ואותו עת מצוי שמתחילה היה עושה. ותשובת הגדר - שיזהר שלא לדבר עם אשה שאסורה לו ושלא לראות על אשה. ותשובה עונש של תורה,

⁷ (ה.ע). במהדורת הרב קוק לא מופיע קטע זה כלל, אך ראה במהדורה המופיעה באתר דעת, בעמוד 39.

אם יש מלקות ארבעים והבִּשְׁת, צריך לקבל עליו עינוי ובִּשְׁת של מלקות ארבעים, ולאותו בִּשְׁת שהיו מלקין בפני בני אדם. ותשובת עינוי השוה להנאת שנהנה כמה פעמים צריך עליו עינוי כנגד ההנאות שנהנה מן העבירות, וכן לכל מיני עבירה, ולא למצות לא תעשה בלבד אלא אף למצות עשה, שהרי עשה דוחה את לא תעשה.

רי"ה מסביר שלתשובה ארבעה מסלולים של תיקון, השונים זה מזה בקיומם. המסלול הראשון הינו תשובה שתכליתה התמודדות עם החטא ועמידה כנגדו, כפי דברי הגמרא ואח"כ ברמב"ם (הלכות תשובה ב, א) 'איזוהי תשובה גמורה', להגיע לאותה סיטואציה בה התקיים החטא ולהיות יכול לו. תשובה זו מוכיחה שהאדם אינו חפץ יותר בחטאו ולכן עומד בו. תשובה זו תקרא בהמשך - **תשובת החרטה**.

התשובה השנייה היא סיגופים במקום עונש של תורה. לפי דרגת החומרה והעונש של תורה, כך יקבל עליו החוטא ייסורים ובושת. תשובה זו תקרא בהמשך **תשובת הכתוב**. מטרת תשובה זו שונה מקודמתה. תכליתה הכפרה. כפי שהתבאר בראשית המאמר, מטרת העונשים בתורה לתקן את הצד המעשי ולכפר על האדם. כך נראה שגם המקבילה שלהם שהיא תשובת הכתוב, מטרתה הכפרה.

השלישית הינה **תשובת הגדר**, דהיינו עשיית גדרים שלא יחטא האדם שוב. גם כאן ככתשובת החרטה תכליתה היא הריחוק מהחטא, שעל ידי הוספת הגדרים מוכיח הוא את רצונו שיותר אינו חפץ הוא בחטא.

התשובה האחרונה שמנה רי"ה היא **תשובת המשקל**. מטרתה יצירת צער, כנגד ההנאה שנהנה מהעבירה. אליבא דרי"ה, זה כלל גדול בתשובה תשובה כנגד הנאה. לכאורה לא ברור מה ענינו של חלק זה ומה בא הוא לתקן, אך נשתדל לענות על כך בהמשך.

נראה אפוא שסוגי תשובה אלו, אינם דומים זה לזה בכמה פנים, ולא רק בהבדל פעולתם. תשובת החרטה או תשובת הגדר הינם תשובות מוכרות מעולמם של חז"ל. תשובת המשקל ותשובת הכתוב, המדברים על סיגופים שעל האדם לקבל על עצמו, נראים במבט ראשון כמחודשים.

תשובת המשקל ותשובת הכתוב

מקום נוסף, בו מצויה 'התשובה' בספר חסידים, הינה בתשובתו של רבי יהודה החסיד לאדם שחטא באשת איש ורצה לקבל ממנו הדרכה כיצד לשוב מחטאו. מתשובתו של רי"ה לאותו אדם, נראה שמדבר הוא על תשובת המשקל. (סימן קס"ז):

מי שבא על אשת איש, אם בא לשאול היאך יעשה תשובה, [...] ואמרו חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן, הרי יש לו לעשות תשובה, דבר השקול למלקות או לכרת.

וכך היתה התשובה: אם בימות החורף הוא, כשבא הקרח בנהר, אם רצה, ישבר הקרח וישב במים עד פיו או עד חוטמו, כפי שעה שדבר עמה על העבירה עד שעת גמר העבירה, וכן יעשה תדיר כל זמן שיש קרח. ובימות החמה, ישב בחפירה שנמלים שם, ויסתום פיו, או בכלי

ששם הנמלים, ויהא לו אח"כ כלי מים שירחוץ בו. ואם העת באותן הימים שאין קור וחום, יתענה, ורק לחם ומים יאכל בערב.

רי"ה מלמד שאדם שחטא באשת איש, זקוק לסיגופים בשלג בימות החורף, או לחילופין בימות הקיץ - להיכנס לקן נמלים, כל זאת על מנת לכפר על ההנאה שהייתה לו מהמעשה. רי"ה מוסיף שתיוקן זה באמצעות הסיגופים תקף אף במקרה שנולדו מכך ממזרים (שם): "או אם ילדה ממזר. זה היה מעשה שהורו לו ועשה בנמלים ביום [...]"

לאחר שסקרנו את אופני התשובה 'המחודשים' יותר. יש מקום לבוא ולברר, מה מטרת תשובה זו, ועל איזה צד בתשובה באים הסיגופים? האם בתורת 'תשובה', במובן של עזיבת החטא וההתרחקות ממנו. או בתורת כפרה? אנסה לגעת בקצרה בשתי האפשרויות שהועלו.

תכלית הסיגופים

תשובה

האפשרות הראשונה רואה בסיגופים דרך להרחיק את האדם מהעבירה. העבירה החייתה ושְׁמַחָה את האדם ברגע מסוים, ההרגשה הטובה של החטא דבוקה בו והשאירה בו רושם. תשובת המשקל באה להוציא את אותה הנאה של איסור מתודעת האדם באמצעות הסיגופים. הסיגופים מגלים שהאדם לא מחובר לחטא יותר, שהרי מוכן הוא ללכת ולסבול בשביל לשכוח את ההנאה שיצאה לו מהחטא. הסבר זה מקרב מאוד את

סוגי התשובה בשיטת רי"ה. כמו שבתשובת החרטה מוכיח החוטא שהוא אינו חפץ יותר בחטא כי עמד בו, כך תשובת המשקל מגלה שהאדם מעדיף לסבול כנגד ההנאה, ומואס בחטא.

השוואה זו על אף 'הסברא' העומדת ביסודה נראית בעיתית במקצת. היות שדרך עבודתה של תשובת המשקל דומה לתשובת הכתוב ולא לתשובת החרטה. על כן אנסה להציג אפשרות אחרת - הכפרה.

הכפרה

כאמור, תשובת המשקל דומה מאוד לתשובת הכתוב, בגלל עבודת הסיגופים המהווה נדבך עיקרי בשניהם.

בתשובת הכתוב תיקון החטא נעשה ע"י סיגופים הדומים לעונש המקורי של התורה. ובתשובת המשקל הסיגופים מקבילים להנאה שהייתה לאדם בחטא. מטרת 'תשובת הכתוב' היא הכפרה, תיקון הצד המעשי של החטא. הן בתשובת המשקל והן בכתוב, הדגש אינו נמצא בהתרחקות מן החטא, אלא באופני תיקון החטא באמצעות הסיגופים השונים.

נקודה נוספת המייחדת את **תשובת החרטה והגדר** לעומת האחרות, היא הפסיביות של האדם בהן. על אף שבתשובת החרטה החוטא עושה מעשה ע"י כניסתו לזירת החטא הישנה, אך מאותו רגע הוא הופך להיות פסיבי, ותפקידו לא לחטוא שוב. לא כן בתשובת המשקל והכתוב, שעניינן עבודה אקטיבית לתיקון החטא על ידי הסיגופים.

נסכם, הראנו בתחילת המאמר שהצד המעשי של הכפרה אינו שלם בזמן הזה, ולפי הרמב"ם חלקו נשאר לעבודת שמים על ידי הייסורים. רי"ה לעומתו, מחדש וטוען שקיימת אפשרות לכפרה - כפרה שלמה, באמצעות סיגופים, שבאים או כנגד העונש הכתוב בתורה, או כנגד ההנאה שהייתה בחטא. על פניו דברי רי"ה אלו מהווים חידוש גדול לעומת התשובה אותה מייצג הרמב"ם.

מקורה של תשובת המשקל

כפי שהבאנו למעלה, מקורותיו של רי"ה לתשובות אלו אינם ברורים במבט ראשון, אך בהתבוננות מדוקדקת ניתן למצוא את מקורותיו. וזה לשונו⁸:

מי שבא על אשת איש [...] ולמה במים? כי אומר במדרש (פרקי דרי אליעזר פ"כ)⁹: מאה ושלושים שנה היה יושב אדם הראשון במים עד חוטמו להתכפר על שחטא בעץ הדעת, שנגזרה גזירה על כל הדורות [...]

⁸ חשוב לציין שאין רי"ה מביא את מקורות אלה כמקור עצמאי לתשובת המשקל, אלא כהסבר לאופן תשובת המשקל, מדוע צריכה היא להיות כך או אחרת. אך אף על פי כן, מתוך דבריו אלו, מתבהרת התמונה הכללית בדבר מקורותיה של תשובת המקל בכלל.

⁹ פרקי דרי אליעזר, מהדורת "חורב", פרק כ': "באחד בשבת נכנס אדם במימי גיחון העליון עד שהמים הגיעו עד צוארו והיה מתענה שבע שבתות ימים עד שנעשה גופו כמין ירוקה, ואמ' אדם לפני ה' רבון כל העולמים העבר נא חטאתי מעלי וקבל את תשובתי וילמדו כל הדורות שיש תשובה, מה עשה ה' פשט את יד ימינו וקבל את תשובתו והעביר את חטאתו מעליו, שנ' חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי סלה מן העולם הזה והעולם הבא"

ובסוף התשובה (סימן קס"ז):

שהרי דור המבול חטאו בשכבת זרע לכך נידונו במבול. ואין לומר כיון דברותחין קלקלו ברותחין נדונו, אם כן השב מאותו עון יעשה לו כן, כיון שמעצמו משים על הלב ושואל תשובה אין להורות לו שימית את עצמו, וכתוב (עמוס ה, ד'): "דרשוני וחיו", אלא ישב במים קרים וגם לא ילך לטוילים שמביא לחטוא בנשים.

רי"ה מבליע בתוך דבריו שתי הוכחות לקבלת הסיגופים כדרך תיקון: הראשונה מאדם הראשון שפרש מאשתו במשך ק"ל שנה, והסתגף בנהר הגיחון. ומכאן לומד הוא על התיקון 'במים' המגיע על חטאים גדולים (כמו חטא עץ הדעת), ומצד שני לומד רי"ה מדור המבול, שחטאם היה בשכבת זרע, ועונשם גם הוא היה במים.

השוואה זו אינה ברורה דיה, שהרי אין דמיון בין דרשתם של חז"ל על אדם הראשון ממנו אכן נראה שסיגופים מהווים תיקון לחטאים, לבין עונשם בידי שמים של דור המבול, שלא היה על ידי סיגופים.

אך מתוך השוואה זו נראה לי שמתגלה דעתו של רי"ה, שאכן באמת אין הבדל בין עונש בידי שמים לבין סיגופים שמביא האדם על עצמו. רי"ה מעדיף שהאדם יתקן דבר זה בעצמו.

בין ר' יהודה החסיד לרמב"ם

רי"ה משלים על ידי תורת הסיגופים שלו, את תשובתו של הרמב"ם: במקום שהאדם יקבל ייסורים, עליו להתענות ובכך להביא לתשלום כפרתו. על ידי כך משלים רי"ה את החסר בזמן הזה בתיקון האדם.

נראה לי שמנקודת מבטו של רי"ה אין הבדל מהותי בינו לבין הרמב"ם. שהרי גם הרמב"ם ראה בייסורים חובה שתגיע לחוטא - "ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה עד שיבואו עליו ייסורים ובאלו נאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם"¹⁰. רי"ה גם הוא כרמב"ם, רואה בייסורים חובה, ועל כן נותן מענה לאדם שרוצה לעשות תשובה גם בזמן הזה.

אולם לענ"ד רי"ה צועד צעד נוסף. הרמב"ם לא נתן לאדם שום אפשרות לכפר על חטאיו בעצמו, אך רי"ה לעומתו, נותן לחוטא פתרון, ומאפשר לו למעשה הקלה בחזרה בתשובה.

ניתן להוסיף סברה נוספת לשיטת רי"ה. יום הכיפורים מכפר על העוונות הקלים, זהו יום שבו התורה מצווה על האדם להתענות ולסגף את עצמו, ובכך לכפר על חטאיו. ניתן אם כן לומר, שרי"ה מבין שהתורה רואה בסיגוף הגוף כפרה, ומכאן משליך הוא לשאר חלקי התשובה.

¹⁰ רמב"ם, הלכות תשובה, פרק א', הלכה ד'.

סיכום

נסכם: אל מול דעת הרמב"ם שסבר שהכפרה בזמן הזה מחייבת ייסורים, מכיוון שחלק מהצד המעשי של הכפרה חסר בזמן שאין מקדש. רי"ה מאפשר לכפר על כל זוהמת החטא, על ידי הסיגופים המכפרים על העבירות.

יודגש, שבסוגיה המרכזית של התשובה בספר חסידים, לא הוזכרה תשובת הכתוב, ואף לא תשובת המשקל. ואילו במקום שהוזכרו תשובות אלו הינם בתשובה למציאות קונקרטיה. "מי שבא על אשת איש, אם בא לשאול האיך יעשה תשובה". תשובת המשקל היא עניין מיוחד שאינו נמצא בהלכות הפסוקות הנלמדות על ידי הציבור. הגדרה זו משמעותית בשביל לא להוציא את דבר רי"ה למקומות שלא מחוייבים מהכתוב.

השפעתו לדורות

תשובת המשקל של רי"ה נחקקה בתודעה הרוחנית של רבים מגדולי ישראל ביניהם המקובלים ובעלי המוסר. תשובה זו נעשתה לחלק אינטגרלי מהתשובה הישראלית.

לדוגמא אצל השל"ה הקדוש:

והנה נודע שלכל עבירה יש ארבע תשובות שסידר הרוקח, תשובת הבאה, תשובת הגדר, תשובת המשקל, תשובת הכתוב. ואם יש עונש מיתה צריך לעשות לו סיגופים השווים למיתה¹¹

[...] מכח תשובת המשקל שכתב הרוקח שצריך לשקול צערו כנגד הנאתו, רצונו לומר לפי ערך הנאתו שהיה נהנה באשה חיבוק ונישוק ותשמיש אם מעט ואם הרבה, כן יעשה לו צער בגופו [...] ¹²

נראה לומר כי הסיבה להתקבלות דברי רי"ה והרוקח, אצל רבים מהמקובלים וגדולי המוסר, הינה בגלל הסיבה שאמרנו מקודם, והיא יכולתה של התשובה להישלם אף בזמן הזה באמצעות הסיגופים. באמצעותם אין האדם נשאר מחוסר כפרה עד שיבואו אליו היסורים.¹³

¹¹ רבי ישעיה הלוי הורביץ, 'שני לוחות הברית', ורשה, תר"צ, שער האותיות, העמק ברכה, אות לא'.

¹² הערה 11, שם, אות כח'.

¹³ ר' צדוק הכהן מלובלין מסתפק בספריו מה הסיבה לסיגופים ברוקח, האם ככפרה או כתשובה. ראה ר' צדוק הכהן מלובלין, 'צדוקת הצדיק', הוצאת מכון הר ברכה, ירושלים, תש"ס, פסקה עג'. ועוד בספרו 'תקנת השבין', הוצאת מכון הר ברכה, ירושלים, תש"ס, פסקה טו'.

הסיגופים בזמן הזה

כפי שכתבתי בהקדמה, בדורותינו לא נהגו ללכת בדרך זו, ויש לעיין בסיבת הדבר. אציע שתי תשובות בדבר הפזורות בדברי רבותינו שבכל הדורות, האחת פשוטה יותר, והשנייה עמוקה יותר.

חולשת הדורות

אחי הגר"א (מעלות התורה עמ' 28-29) הביא את הסיבה לויתור על סיגופים בדור הזה בעקבות חולשת הגוף. אין דורנו עומד בדקדוק החיים כמו הראשונים שהיו כמלאכים ואף גופינו חלש יותר:

גם התורה מכפרת על כל העונות¹⁴, כמבאר בגמרא (מנחות קי ע"א) ובזהר בהרבה מקומות. ובפרט בדורות הללו, אשר הזמנים חלושי הדעות, ומזהנמע לקים תשובת המשקל, על פי סגופים המבארים בדברי קדמונינו זכרונם לברכה [...] ומה יעשו האזובי קיר כמונו היום בדורות חלושי הטבע [...] על כן אנו אין לנו אלא להתעורר בתורה, וזאת התורה היא לנו לעולה ולמנחה ולחטאת וכו' (ויקרא ז, לז), וכמבאר בדברי האר"י ז"ל, שכל העניני סגופים ותעניות, המה

¹⁴ (ה.ע). ששיטתו של הגר"א עצמו מורכבת – מחד מגבה עבודת סיגופים בשביל ביטול היצר (ראה למשל בפירושו על משלי פרק יג, פסוק יח). אך מצד שני נוקט שהתורה גבוהה מכל הסיגופים ולכן היא עדיפה מסיגופים (ראה למשל משלי פרק טז, פסוק ו).

לראשונים, אמנם האחרונים חלושי המזג, עקר התשובה בחזוק התורה כל היום¹⁵.

בין חסידי אשכנז לחסידות החדשה

¹⁶ בתורת הפנימיות ביארו מדוע אין ללכת בדרך הסיגופים בימינו, מכיוון שאצל האדם המסתגף נוצרת בתודעתו ובעולמו הרוחני, המחשבה שהרע הינו ישות נפרדת העושה כרצונה, ועל האדם ללחום מולה. אך לפי האמת הפנימית, גם היצר הרע כפוף לבורא יתברך שמו. ולכן המליצו בעלי הפנימיות האחרונים שעדיף לעסוק בעשה טוב בדבקות בבורא ית', מאשר ללכת בדרך הסיגופים¹⁷:

משל מלך אחד שמושל בכיפה, ושולח אחד מעבדיו שינסה המדינות, כאילו הוא עבד מורד באדונו, וקצת המדינות עשו עמו מלחמה ושלטו עליו, וקצת מדינות השלימו עמו, ובמדינה אחת היו חכמים והרגישו שזהו רצון המלך עושה וכו', יעו"ש, והנמשל מובן, שיש בני אדם שעושים מלחמה עם היצר הרע שעושה עצמו כאילו הוא עבד מורד באדונו, שמפתה בני אדם שלא יעשו רצון הבורא ומלך העולם,

¹⁵ רבי אברהם בן שלמה, 'מעלות התורה', ניו יורק, תש"ו, עמודים 28-29.

¹⁶ במאמר זה לא התייחסתי לסברתו של החסיד רמח"ל, על אף שמתחילת מסילת ישרים נראה שדעתו ברורה, הדברים אינם כה פשוטים שהרי באגרותיו מונה את מדרגת האר"י הקדוש כלמעלה ממנו דוקא בגלל הסיגופים (עי' באוצרות הרמח"ל עמ' שכח) ודו"ק.

¹⁷ גם כאן הדברים אינם כה פשוטים. שהרי גם מתלמידי הבעל שם טוב היו רבים שהלכו בדרך הסיגוף. עיין למשל בסידור האר"י לרבי שבתאי מראשקוב עמ' רח בסגולות התענית.

ועומדין כנגדו עד ששלטו ביצר, על ידי גודל המלחמה וסיגופים גדולים, ויש בני אדם שהרגישו שהוא עושה רצון הבורא¹⁸.

יפה סיכם מרן הרב קוק (אורות הקודש א', חכמת הקודש פסקה ע"ה⁹) את סוגיה זו, בבירור ההבדל שבין הקבלה הראשונה הסיגופית, לבין הקבלה העיונית החדשה הרואה באלוקות כשולטת בכל:

הקבלה המעשית רואה את הכל במציאות. יש בה הרבה שמחה, מצד הגודל, היופי, הטוב והתפארת, אמנם יש בה גם כן הרבה עצבות, ונטיית סיגופיות, מצד הרע, הזוהמא והטומאה שהאדם מלופף בה בעוונותיו [...] הדמיון להתנשא ולבטל את כל הרע והחסרון, לא יוכל לשנות את המציאות. על כן היא מליאה כובד ראש.

הקבלה העיונית היא האידיאלית. שביותר נתבארה בחסידות החדשה של דורות הסמוכים, היא מבארת הכל באופן ציורי. הטוב הוא המוחלט, העומד, והרע איננו כי אם דמיוני. אם כן די בבירור הדעת והגברת הרוח להפך הכל לטוב, ואין מקום לסיגופים ועצבונות, רק שמחה ורוממות נשמה צריך למלא את הכל.

¹⁸ רבי ישראל בן אליעזר, 'פירוש בעל שם טוב על התורה' פרשת בראשית, סימן קמב.

¹⁹ הרב אברהם יצחק הכהן קוק, 'שמונה קבצים', (אין ציון הוצאה לאור), ירושלים, תשס"ד, קובץ ב', פסקה קלא'.

אחרית דבר

רי"ה פתח תקופה גדולה בישראל של קדושים שראו בסיגוף דרך אמיתית להתנקות מהחטאים. למרות המרחק שלו מעולמנו הרוחני, נראה שעומק הטהרה ניכר בין דבריו. אותה תשוקה לזוך וניקוי גמור בשביל לעבוד את הבורא ניכרים בתורת החסיד במקומות רבים.

כולי תקווה שתורתו תאיר בנו את אורה המיוחד לה, בתוך שאר השיטות הנפלאות המאירות עולמנו אנו.